

Vorst en ijs domineren midwintertelling watervogels in 1997

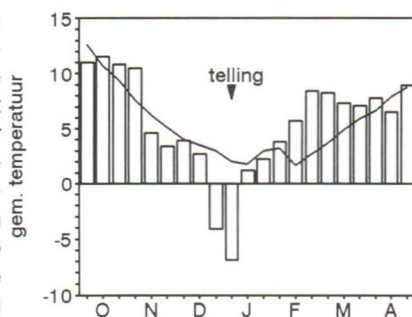
Voor de tweede maal op rij beleefde Nederland in 1996/97 een strenge winter. Opnieuw raakte het grootste deel van de Nederlandse wateren bedekt met ijs, in Friesland zelfs van een dusdanige dikte dat nu wél een Elfstedentocht kon worden verreden. De midwintertelling viel precies op het eind van de vorstperiode. Veel telgebieden hadden dan ook een arctisch uiterlijk. In deze bijdrage een impressie van de eerste telresultaten.

Korte maar hevige winter

Net als in 1995/96 was het vroeg in het seizoen koud. Al rond half november dook de temperatuur onder de normale waarde voor die tijd van het jaar (figuur 1). Vanaf 20 december werd het echt koud met 's nachts minima tot -15° en overdag temperaturen van hooguit 0° . Een groot deel van de Nederlandse wateren, inclusief de Waddenzee en een groot deel van de Delta, raakte bedekt met ijs. De kou zette zich in versterkte mate voort in de eerste tien dagen van januari. In Eelde werd het op 2 januari 's nachts -20° . Juist na het telweekende (11/12 januari) viel de dooi in en steeg de temperatuur snel naar boven-gemiddelde waarden. Februari schaarde zich bij de top 4 van de warmste februari's van deze eeuw! Een winter van uitersten dus. Vergeleken met 1995/96 duurde de vorstperiode veel korter (toen van begin december tot half februari, met een dooi-periode in de eerste helft van januari), maar lagen de minimumtemperaturen wel op een lager niveau. Het aantal dagen waarop een minimumtemperatuur van beneden -10° werd gemeten was in 1995/96 vier, tegen acht in 1996/97.

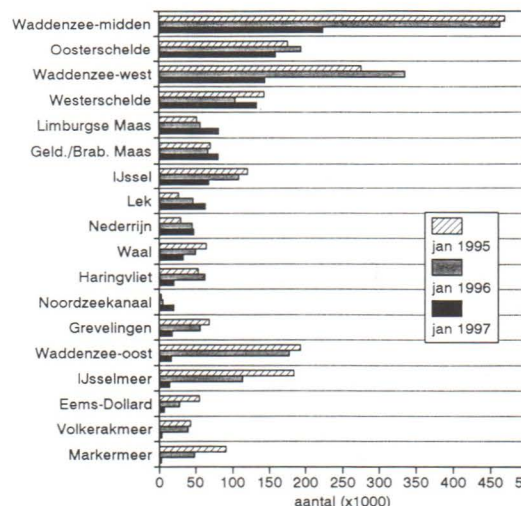
Volledigheid telling

De midwintertelling richt zich in eerste instantie op de monitoringgebieden. Hieronder vallen alle belangrijke Nederlandse wetlands. De resultaten vormen de belangrijkste basis voor het berekenen van trends. Niet alle soorten komen echter in even grote mate voor in de monitoringgebieden, waardoor ook tellingen daarbuiten van groot belang zijn. De teldekking voor heel Nederland was in 1997 vergelijkbaar met 1996. Van zeven monitoringgebieden (voornamelijk in het binnenland zoals de Oude Venen en de Wieden), ontbreken nu nog gegevens. Het is i.v.m. de ijsbedekking niet waarschijnlijk dat hier veel vogels zijn gemist. Door ijsvorming konden in het



Figuur 1. Gemiddelde temperatuur in De Bilt per decade, oktober 1996-april 1997 (weergegeven met de staafjes). Ter vergelijking is ook het gemiddelde over 1960-90 weergegeven (lijn). Gegevens zijn ontleend aan de maandelijkse weerbulletins van het KNMI in De Bilt.

Waddengebiet ook Richel, Simonszand en Rottumerplaat en -oog niet bereikt worden. Een op dit moment nog aanwezige omissie is het ontbreken van de resultaten van de vliegtuigtellingen van de Noordzee en het open water van de Waddenzee, die helaas nog niet beschikbaar waren. Voor de zee-eenden kunnen we daarom nog geen cijfers laten zien. Deze cijfers zullen wel in het jaarrapport van 1998 worden opgenomen.



Figuur 2. Totale aantallen watervogels in de grote Nederlandse wateren in januari 1995 (zachte winter), 1996 (strenge winter, maar dooi voor en tijdens de telling) en 1997 (strenge winter, vorst en ijs tijdens de telling). De gebieden zijn gerangschikt naar het getelde aantal in 1997.

Soorten en aantallen

Tabel 1 en 2 geven een overzicht van de soorten en aantallen die in januari 1997 werden gezien. Bij de monitoringgebieden zijn ook de aantallen in 1993-96 vermeld. In totaal werden in januari 1997 ten minste 2 miljoen watervogels in Nederland geteld (alle gebieden, excl. ganzen en zwanen, Toppereend, Eidereend, Zwarte- en Grote Zee-eend), verdeeld over 81 soorten. Ter vergelijking: in 1994-96 ging het voor dezelfde groep in totaal om resp. 3,3, 3,1 en 2,9 miljoen watervogels. De invloed van de kou deed zich dus in 1997 nog sterker gelden dan in 1996. De midwintertelling viel toen midden in een dooi-periode, terwijl voorafgaand aan de telling in 1997 de vorst Nederland nog stevig in z'n greep had, en bovendien vrijwel alle grote wateren grotendeels bedekt waren met ijs. Wintergevoelige soorten als Goudplevier en Kievit, waarvan in 1996 nog relatief grote aantallen werden aangetroffen, hadden Nederland in januari 1997 zo goed als verlaten. Van de 36 soorten in tabel 2 waren er slechts twee waarvan in 1997 meer vogels werden gezien dan in 1996 (Kanoet en Steenloper, beide soorten met jaarlijks sterk fluctuerende aantallen); bij alle andere soorten waren de aantallen kleiner dan in 1996, en meestal ook kleiner dan in de winters daarvoor. De aantallen van algemene soorten als Fuut, Aalscholver, Bergeend, Smient, Krakeend, Wintertaling, Pijlstaart, Kuifeend, Scholtekster, Zilverplevier, Bonte Strandloper, Rosse Grutto, Wulp, Tureluur en Zilvermeeuw haalden niet eens de helft van die in 1996 (tabel 2). Een groot deel van deze vogels zal naar de Britse Eilanden of Frankrijk zijn ver-

Tabel 1. Aantallen watervogels in Nederland in januari 1997 (voorlopige cijfers, excl. ganzen en zwanen en zee-eenden, waarvan de aantallen nog niet volledig zijn).

Soort	jan 97	Soort	jan 97	Soort	jan 97	Soort	jan 97
Roodkeelduiker	10	Mandarijneend	122	Brilduiker	11.446	Houtsnip	11
IJsduiker	1	Smient	515.551	Nonnetje	2.602	Grutto	24
Dodaars	573	Chileense Smient	1	Middelste Zaagbek	6.325	Rosse Grutto	5.206
Fuut	12.806	Krakeend	2.834	Grote Zaagbek	9.468	Regenwulp	1
Roodhalsfuut	11	Wintertaling	2.567	Rosse Stekelstaart	1	Wulp	35.689
Kuifduiker	16	Manengans	2	Waterral	39	Zwarte Ruiter	1
Geoorde Fuut	89	Ringtaling	3	Waterhoen	6.290	Tureluur	1.218
Aalscholver	5.976	Wilde Eend	310.568	Meerkoet	222.839	Witgatje	16
Kuifaalscholver	1	Pijlstaart	2.150	Scholekster	179.720	Steenloper	3.684
Roerdomp	46	Kaneeltaling	1	Kluut	72	Zwartkopmeeuw	1
Grote Zilverreiger	1	Slobeend	170	Bontbekplevier	31	Kokmeeuw	99.571
Blauwe Reiger	3.188	Krooneend	19	Goudplevier	158	Stormmeeuw	86.655
Ooievaar	148	Tafeleend	27.866	Zilverplevier	2.212	Kleine Mantelmeeuw	128
Europese Flamingo	5	Witoogeend	1	Kievit	195	Zilvermeeuw	66.903
Chileense Flamingo	12	Kuifeend	63.412	Kanoetstrandloper	82.165	Geelpootmeeuw	4
Magelhaengans	11	Toppereend	?	Drieteenstrandloper	4.979	Grote Burgemeester	1
Nijlgans	1.655	Eidereend	?	Paarse Strandloper	355	Grote Mantelmeeuw	3.633
Casarca	19	Stellers Eider	1	Bonte Strandloper	41.504	Drieteenmeeuw	2
Bergeend	9.257	IJseend	?	Kemphaan	455		
Muskuseend	2	Zwarte Zee-eend	?	Bokje	9		
Carolinaeend	8	Grote Zee-eend	?	Watersnip	49		

trokken, een ander deel zal het loodje hebben gelegd. Vooral in het Delta-gebied werden grote aantallen dode Scholeksters en Bontjes verzameld. Opmerkelijk is dat er geen extra influx plaatsvond van typische wintersoorten als Nonnetje en Grote Zaagbek, zoals in andere strenge winters. De aantallen Nonnetjes, zowel totaal als in de monitoringgebieden, waren zelfs de laagste van de laatste vijf jaar. Bij Middelste- en Grote Zaagbek waren de aantallen even groot als in de zachte winters van 1993-95.

Concentratiegebieden

Niet alleen de aantallen, ook de verspreiding week behoorlijk af van wat we de afgelopen jaren gewend waren. Figuur 2 geeft voor de januari 1995, 1996 en 1997 totale aantallen voor de grote Nederlandse wateren. Wat in de eerste plaats opvalt is de sterke afname in de Waddenzee en het IJsselmeer en Markermeer: gebieden die normaal gesproken in januari tot de betere vogelregio's gerekend kunnen worden, maar nu door de ijsbedekking op een aantal soorten na een uitgesproken verlaten aanblik boden. De Waddenzee zag er arctisch uit en herbergde maar de helft van de aantallen uit 1995 en 1996. Soorten die zich hier nog enigszins wisten te handhaven waren Scholekster, Wulp en Stormmeeuw. In de Delta was de ontvolking minder massaal, hoewel ook hier een groot deel van de wateren (uitgezonderd de Westerschelde) bevroren. Vooral de tellingen van Westerschelde en Oosterschelde leverden nog grote aantallen op. Bergeend, Smient, Wilde Eend, Brilduiker (5.600 in de Oosterschelde!), Schol-

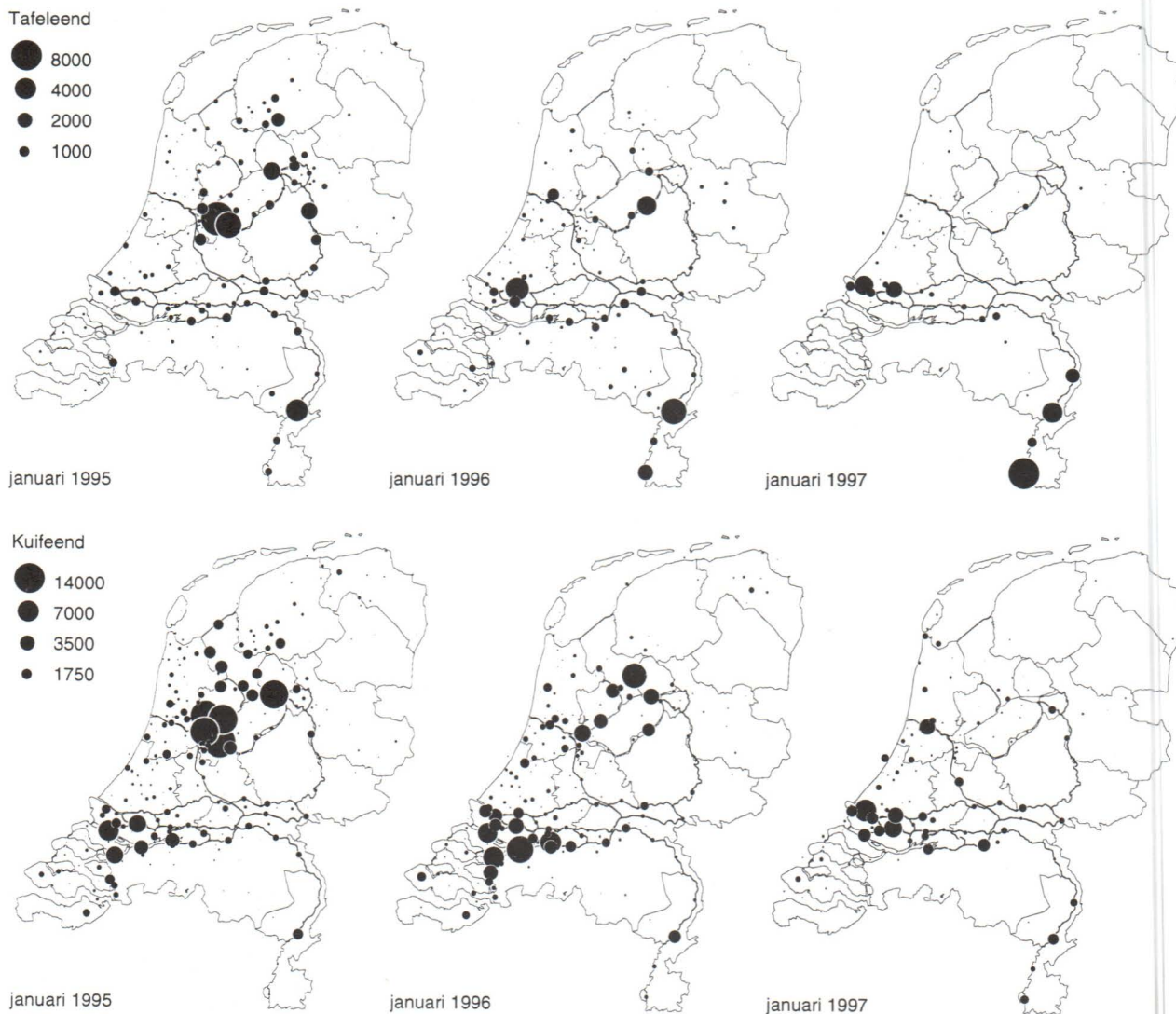
ekster en Bonte Strandloper waren daar de meest geziene soorten. Opmerkelijk was ook de grote concentratie viseters op het nog open deel van de Grevelingen, voor de Brouwersdam. Een groot deel van de in Nederland aanwezige Futen en Middelste Zaagbekken concentreerde zich op deze plaats, samen met grote

aantallen Aalscholvers, Nonnetjes en Grote Zaagbekken. Ook voor de zeldzamere Geoorde Fuut en Kuifduiker was de Grevelingen de plek.

Andere gebieden met opvallende aantallen waren het Noordzeekanaal (vooral Aalscholver, Krakeend en Kuifeend, zie figuur 3) en de Maas. Vooral op het Limburgse Maas ge-

Tabel 2. Aantallen watervogels in de monitoringgebieden in Nederland in januari 1997 (voorlopige cijfers). Ter vergelijking zijn ook de aantallen in januari 1993-96 vermeld.

Soort	Mon 97	Mon 96	Mon 95	Mon 94	Mon 93
Dodaars	209	1.403	962	515	473
Fuut	10.612	24.888	23.229	26.948	22.029
Aalscholver	4.672	11.231	10.165	9.120	8.971
Blauwe Reiger	1.284	2.565	2.360	2.224	2.107
Nijlgans	860	1.627	1.513	1.499	741
Bergeend	8.409	22.579	32.555	39.250	25.326
Smient	271.229	551.831	654.243	598.849	447.524
Krakeend	1.502	5.463	6.515	4.557	4.063
Wintertaling	1.020	6.982	18.271	18.142	9.118
Wilde Eend	126.658	165.369	248.229	281.870	194.370
Pijlstaart	1.990	6.745	10.792	8.311	6.731
Slobeend	48	799	1.811	1.443	1.033
Tafeleend	21.517	23.253	49.362	60.924	45.777
Kuifeend	38.814	88.049	135.557	143.543	120.034
Brilduiker	9.109	16.908	14.564	17.091	10.867
Nonnetje	1.677	9.312	4.233	2.686	3.575
Middelste Zaagbek	5.482	8.946	7.059	4.062	5.095
Grote Zaagbek	7.363	12.837	7.796	6.018	9.411
Waterhoen	1.594	5.112	4.203	3.096	3.632
Meerkoet	124.588	169.689	149.145	133.942	144.273
Scholekster	174.866	316.587	297.080	271.232	236.804
Kluut	71	349	1.001	1.027	436
Goudplevier	153	3.802	9.098	17.687	3.805
Zilverplevier	1.941	15.061	27.799	26.649	23.168
Kievit	63	15.592	24.060	36.427	16.510
Kanoetstrandloper	79.691	42.895	90.611	90.390	23.770
Drieteenstrandloper	502	926	1.011	1.295	641
Bonte Strandloper	40.398	125.430	164.352	150.104	87.711
Rosse Grutto	5.046	18.269	21.944	21.715	10.855
Wulp	35.334	91.790	120.205	100.757	71.344
Tureluur	1.092	11.205	11.213	13.501	6.615
Steenloper	2.206	1.698	4.514	3.223	1.831
Kokmeeuw	49.081	77.724	106.640	197.539	163.426
Stormmeeuw	42.539	75.446	50.804	65.476	64.812
Zilvermeeuw	29.587	76.893	87.061	78.153	70.767
Grote Mantelmeeuw	1.803	3.023	5.201	4.056	4.691



Figuur 3. Verspreiding van enkele soorten in januari 1995, 1996 en 1997. Let vooral op de wegtrek uit het IJsselmeergebied (Tafel- en Kuifeend, in 1996 en vooral 1997) en de concentratievorming in 1997 in het Rotterdams havengebied (Tafel- en Kuifeend), Noordzeekanaal (Kuifeend) en de Limburgse Maas (Tafeleend).

deelte hielden zich relatief grote aantallen Aalscholvers, Krakeenden, Wintertalingen, Tafeleenden (zie figuur 3), Nonnetjes en Grote Zaagbekken op. Een ander opvallende concentratie was het havengebied van Rotterdam, met o.a. grote aantallen Tafel- en Kuifeenden (figuur 3). In de overige riviertakken (IJssel, Waal en Nederrijn) waren de aantallen vergelijkbaar met eerdere winters of iets afgenomen. Andere grotere wateren, zoals de Friese meren en de Randmeren (niet in figuur 2 opgenomen) waren vrijwel verlaten.

Internationale strandtelling in 1998

In het weekeinde van 17/18 januari

1998 zal het 32e jaar aan de reeks midwintertellingen worden toegevoegd. Tellers kunnen begin januari een envelop met nieuwsbrief en formulieren verwachten. Naast het gebruikelijke internationale kader van de 'International Waterbird Census' (IWC) van *Wetlands International*, zal tijdens de midwintertelling van 1988 speciale aandacht worden besteed aan de watervogels langs de Europese kusten. Deze kusttelling, die wordt uitgevoerd in het kader van de 'European Non-estuarine Coastal Waterfowl Survey' (NEWS) en wordt gecoördineerd door de BTO, richt zich primair op Drieteenstrandlopers,

Paarse Strandlopers, Steenlopers en meeuwen: soorten die door hun voorkomen op stranden en rotskusten in veel landen buiten de boot vallen. In Nederland worden stukken van het Noordzeestrand al sinds de midwintertelling van 1993 meegeteld maar met een extra inspanning hopen we nu de kust volledig geteld te krijgen. De telling kan voor wat betreft het Nederlandse deel worden gezien als een vervolg op strandtellingen van de Nederlandse Zeevogelgroep in de jaren zeventig en tachtig.

Kees Koffijberg & Marc van Roomen

Dankwoord Aan de Midwintertelling doen tegenwoordig bijna 900 waarnemers mee. Hun activiteiten worden in goede banen geleid door de regiocoördinatoren die de nodige uren besteden aan het begeleiden van tellers. Naast deze enorme inbreng kunnen we voor een goede midwintertelling niet zonder de tellingen van een aantal instanties en instituten. Net zo als in vorige jaren werden gegevens van (boot- en vliegtuig)tellingen beschikbaar gesteld door het RIKZ, provincie Zuid-Holland en Rijkswaterstaat Zuid-Holland, provincie Flevoland, RIZA en werden gegevens aangeleverd door Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en de provinciale Landschappen. De landelijke coördinatie en rapportage door SOVON wordt mogelijk gemaakt door het RIZA en het IKC Natuurbeheer.